

LEVENDE

WWF

NATUR

NR. 3, SEPTEMBER 1995

**Når kvinder
kæmper for
naturen
Kvindetopmøde
i Beijing**
Side 10-17

Rejser med

**Verdensnaturfonden
& Albatros travel**

Albatros
travel

*Oplev regnskov, koralrev & naturfolk med
danske tropebiologer og kulturgeografer*

ALBATROS ADVENTURE

Specialtilbud til
WWF's medlemmer:
**IRIAN JAYA
EKSPEDITION**
Afr: 4. nov - 30. nov:
Kr. 16.950,-
inkl. dansk turleder

Ring og få vores nye Adventure program

Albatros travel - WWF, Verdensnaturfondens officielle rejsebureau
Albatros Adventure 33 32 75 30

Levende Natur

Tidsskrift for
international naturbevarelse

Udgivet af

WWF Verdensnaturfonden
Ryesgade 3 F
2200 København N
Tlf. 35 36 36 35
Giro nr. 5 00 20 01

Ansvarshavende redaktør

Journalist Morten Andersen (DJ)

Redaktion

Journalist Anne-Marie Mikkelsen (DJ)

Generalsekretær Lene Witte

Lic.scient. Tommy Dybbro

Mag.art. Kim Carstensen

Cand.phil. Mik Steenberger

Grafisk Produktion

Levison+Johnsen+Johnsen a/s

Lay-out og tilrettelæggelse

Per Zornig

Levende Natur er trykt på

ikke-klorbleget papir

ISSN 0108-7991

Indhold

Panda-Klubben	
blandt slanger	4
Tæt på regnskovens	
elefanter	6
Elefanten som skadedyr.....	8
Ligestilling	
set fra en flodbåd	10
Naturnoter	19
Brevkassen	20
Noter om WWF	21
Kjeld Hansens grønne råd ..	22
Peter Høeg	24

Foto: Marianne Leth

Forsiden:

Naturen er med på dagsordenen, når repræsentanter for alverdens kvinder samles til FN-kvindetopmøde i september. Billedet, der er fra Peru, er taget af Marianne Leth, som også har illustreret flere artikler i temaet side 10-17.

Det mener WWF Verdensnaturfonden:

Mere magt til kvinder

Vi ser det i hele verden. Selv om vi ved, det er forkert, vinder kortsynede økonomiske interesser stadig frem på bekostning af den langsigtede fornuft. Vi ødelægger skov, udpiner agerjord og sviner vand og luft til - som oftest helt gratis, for jordens rigdomme er altid blevet betragtet som et gode, vi bare kunne bruge løs af.

Resultatet bliver en kæmperegning, som vi sender videre til de næste generationer i form af ødelagt jord, vand og luft. Og sidst, men ikke mindst, en langt fattigere plante- og dyreverden med langt færre arter.

"Nogen må gøre noget", tænker man straks, og hvad ville være mere rigtigt end at appellere til kvinder fra hele verden, der mødes i september til kvindetopmøde i Beijing, Kina, med et budskab om at tage ansvaret for fremtidige generationers levevilkår på sig.

Kvinder har en særlig rolle at spille i naturbevarelse. Vi har tradition for yngelpleje, og vi er ofte direkte naturforvaltere. I u-landene er det kvinderne, der står op, før Fanden får sko på, og tænder ild, henter vand og laver mad. Og det er oftest dem, der sår, luger og høster marken, og som samler brænde og skovens frugter ind. Alle disse kvinder sidder altså i første parket til forarmningen af naturen, og de mærker

Generalsekretær Lene Witte

Foto: Rigmor Mydskov

den på deres egen krop ved et væsentligt større slid med at skaffe til dagen og vejen.

I solidaritet med disse kvinder og med kommende generationer bør verdens kvinder tage ansvaret for indførelse af en ny livsstil inden for naturens rammer. Og udviklings- og miljøhjælpeprogrammer bør særligt fokusere på kønsforskelle og understøtte kvinders levevilkår. Dette er også den eneste farbare vej til at få løst den største trussel mod miljøet: overbefolkningen. Kampen for naturen hører sammen med kvindekampen.

WWF - World Wide Fund for Nature - er en privat og uafhængig international miljøorganisation, som arbejder for at løse globale natur- og miljøproblemer. WWF har afdelinger i 30 lande, og WWF Verdensnaturfonden er den danske afdeling. Formålet med WWF's arbejde er at bevare naturens mangfoldighed (den biologiske diversitet), at sikre at udnyttelsen af naturens ressourcer sker på en bæredygtig måde og at bekæmpe forurening og unødigt forbrug af ressourcer og energi.

Kender du vores børne- og ungdomsklub
Panda-Klubben?

Blandt kvælerslanger og kælekaniner

Af Morten Andersen

Det er altså ikke den nemmeste slange jeg har holdt.

Casper Slots brokker sig, men faktisk ser det ud til, at boa'en og han har det ganske godt sammen. Når en kvælerslange er mæt, bliver den dvask og er meget tålmodig overfor menneskeracens børn. Især når det er børn, som har prøvet turen flere gange før.

- Det VED vi altså godt, lyder det fra børnene, da dyrepasser Sofie Hjorth forsøger at instruere:

- I skal have rolige bevægelser, ikke klemme den.

WWF Verdensnaturfondens børne- og ungdomsklub består af tusindvis af børn. Kontakten går gennem bladet Panda-Klubben, som kommer til medlemmerne seks gange om året med dyrefotos, tegninger, pennevenne-klub, opgaver og ideer til lege. Og så giver medlemskabet gratis eller billig adgang til en række museer og zoologiske haver over hele landet.

Der er ikke noget klublokale, så Panda-Klubben er svær at fotografere. Vi valgte at invitere syv af børnene på besøg hos Skoletjenesten i Zoologisk Have i København. Med er også zoolog Frands Hjordt-Carlson og Panda-Klubbens redaktør Annette Brodersen:

- Vi vil gerne inspirere børnene til flotte og sjove oplevelser, der har med dyr og natur at gøre, siger Annette Brodersen.

Besøget her i Skoletjenesten er helt i bladets ånd. Børnene, som er med i dag, er meget dyreinteresserede og har været her før med deres egne skoleklasser.

- Det er fantastisk at se de forandringer, børn går igennem her, siger Frands Hjordt-Carlson. - Bybørn har ofte en stærk modvilje mod at røre ved dyr. Men her er der en rolig atmosfære. Man kan virkelig se, at børnene oplever det som en sejr, når de først har overvundet deres modvilje og er blevet trykke ved at sidde med dyrene.

Mange mennesker er bange for slanger. Men ikke Casper Slots, Henrik Bjørn Mortensen, Anders Witte, Christopher Eric Støttrup

Mens drengene er blodtørstige, vil pigerne, her Nana Rue, hellere i nærkontakt med de bløde dyr, konstaterer dyrepasser Sofie Hjorth.

Foto: Kirsten Fich Pedersen

Foto: Kirsten Fich Pedersen

Panda-Klubbens redaktør Annette Brodersen er ikke blandt de modigste, når der gælder slangerne. Men her viser hun leopard-gekkoen, som er børnenes yndlingsdyr.

Foto: Kirsten Fich Pedersen

En vandreende pind er da meget spændende. Men den må konkurrere med fotografens kamera om Adam Kischinovskys interesse.

Foto: Kirsten Fich Pedersen

Med et kraftigt bid i nakken har fritten taget livet af en mus. Til begejstring for Adam, Anders, Henrik og Christopher. Efter drabet sonderer rovdyret terrænet, inden det begynder på sit måltid.

- Den er altså ret tung, siger Casper Slots (med den røde Panda-Klub trøje), da børnene hanker op i boa'en Amanda.

Thomsen, Nana Rue, Michelle og Adam Kischinovskiy. Uden tøven går de ind i opgaven med at holde den største af slangerne, boa'en Amanda, til ære for fotografen.

- Orv mand, jeg kan mærke dens ribben, siger Christopher.

Der er ikke tegn på nervøsitet hos børnene. Men smilene bliver hurtigt anstrengte hos de, der holder midterstykket.

- Den er altså ret tung, stønner Casper.

Da billedet er taget, går vi ud i en lille gård, hvor Skoletjenesten har en fritte - et lavbenet rovdyr - gående i en grav.

- Jeg vil gerne give den en mus, hvis I vil have det, siger Sofie Hjorth.

- JAAAH, lyder det fra alle drenge. - Det skal være rigtig splattet.

Pigerne er mindre begejstrede, men de bliver stående og ser med, da fritten dræber musen med et kraftigt bid i nakken.

- Sådan er det altid, siger Sofie Hjorth. - Drengene er fascinerede af alt med blod og død.

Der opstår en opdeling i drenge og piger. Pigerne kæler med kaniner, mens drengene går med ind for at se kvælerslangerne blive fodret med levende mus.

Men da Sofie Hjorth spørger, hvilket dyr, børnene allerhelst vil se, får hun det samme svar fra både piger og drenge:

- Leopard-gekkoe.

Gekkoerne er flotte, de er tålmodige og prikker rart på huden, når de kravler rundt på os.

- Og så er de dejlige at røre ved, siger Adam.

Panda-Klubben har ca. 7.000 medlemmer. De fleste er i alderen 6-12 år, men der er ikke nogen fast aldersgrænse. Det koster 95 kr. om året at være med.

Ring til Kim Olsen på tlf. 35 36 36 35 og bestil et medlemskab.

Foto: Lars Gejl/Biofoto.

Fodafttryk så store som opvaskebaljer

Naturfotografen Lars Gejl fortæller denne sansemættede historie om sit møde med regnskovens elefanter

Foto: Lars Gejl/Biofoto.

"Som var et scenetaeppe blevet trukket op, dukker en solbeskinnet åben plads frem af junglen. Vi stivner. En flok på 10-15 elefanter dukker op foran os. I ly af underskoven gennær vildtbetjenten os hen til et udkigstårn i et træ. Vi klatrer forsigtigt op ad den halvtræde stige."

Af Lars Gejl

I Dzanga-Sanghas faldefærdige, støvede reservatkontor betaler vi for elefantsafarier og bliver stillet under kommando af den lokale vildtbetjent, som er bevæbnet med en grovkalibret riffel.

Inden vi begiver os afsted i Land Roveren, skal vi neden om pygmælandsbyen for at hyre en guide. De lokale sorte begiver sig ikke ind i vildniset på egen hånd. I skoven hersker ånderne.

Ad smalle jordveje kører vi dybere og dybere ind i junglen. To gange må vi ud for at rydde småtræer af vejen med økse og sav. Vildtbetjenten fortæller, at det er elefanterne, der vælter træerne for at få fat i bark og friske skud.

Efter en times strabadserende kørsel drejer vi omsider ind i en lille lysning, hvor sporet ender. Resten af turen foregår til fods. Vildtbetjenten forklarer, at det er forbudt at ryge.

- Og hvis I skal tale sammen, så er det med tegnsprog og hvisken. Hvis vi bliver angrebet, så sæt jer bag et træ og forhold jer i ro.

Pygmæguiden overtager kommandoen og starter med at sparke sine gummiflipflappere af fødderne. Med sin machete i hånden fører han os i gåsegang ind i skoven. Det første stykke er let fremkommeligt. Henning og jeg godter os over vores solide vandrestøvler,

Elefanter ser dårligt, men lugtesansen fejler ikke noget. Med vejrende snabler og udspilede ører prøver de at få et indtryk af deres gæster.

mens Lone og Tove skøjter rundt i gummisko på den fedtede sti. Lidt efter stivner vores smil, da vi skal tværs gennem en sump og går i vand til livet.

Pulsen hamrer

På bredden står skoven som en grøn mur, alligevel forsvinder vores guide ind i bladmosaikken. Vi følger efter.

Med ét er scenariet forandret. Vi befinder os i en dyb og smal elefantveksel i bunden af regnskoven. Her er dunkelt, og det er umuligt at se mere end et par meter til hver side.

Hvor vekslen er blødest, er der opvaskebaljestore fodafttryk. Vi passer på ikke at vride en fod af led i hullerne.

Med et ryk standser vores guide og rækker en flad hånd i vejret. Som en militær kommandogruppe synker vi automatisk i kne.

Stilheden er intens. Kun en enkelt næsehornsflugt skræpper skræmt op længere inde i det mørkegrønne. Pulsen hamrer i tindingen, ørerne står på stilke, og salte

svedperler drypper ned fra øjenbrynene.

- Elefanter, hvisker vildtbetjenten.

Vi ser intet, men fornemmer alligevel, at der er et eller andet i nærheden. Den fugtmættede jungleluft bærer pludselig en kraftig sødlig kryddret lugt imod os. Vi bliver med ét klar over, at elefanterne er meget tæt på.

Lidt efter vinker guiden os frem, og vi fortsætter i foroverbøjet løb. Faren er drevet over.

Efter en lang og svedig vandretur er vi ved at nå ind til hjertet af reservatet. Elefanternes prusten og trompeteren høres nu tydeligt. Efter lydene at dømme må der være mange i lysningen længere fremme.

Med ét er vi der. Som var et scenetæppe blevet trukket op, dukker en solbeskinnet åben plads frem af junglen. Vi stivner. En flok på 10-15 elefanter dukker op foran os. I ly af underskoven gennær vildtbetjenten os hen til et udkigstårn i et træ. Vi klatrer forsigtigt op ad den halvtræde stige.

Opklaringstroppen

Fra platformen er der udsigt over hele lysningen. Forbløffet tæller jeg 92 elefanter. Larmende trasker de frem og tilbage i lavt sjapvand.

Nogle ligger på knæ og roder i jorden med snabel og stødtænder, mens andre helt har overgivet sig og ruller rundt i det kølige mudder.

Kilder vælder op af jorden, og i nogle småbassiner, hvorfra vandet er fordampet, ligger der et tyndt hvidt sprødt lag tilbage. Mineralsalt.

En lille gruppe skiller sig ud fra mængden og lunter vagtsomt hen imod os. De ved, vi er her og vil undersøge sagen. Elefanter ser ikke så godt, men lugtesansen fejler ikke noget. Med vejrende snabler og udspilede ører prøver de at få et indtryk af det ukendte. En stor hunelefant er fører for den lille opklaringstrop. Hun bevæger sig tøvende frem og tilbage foran tårnet. Tiden synes at stå stille, mens vi bliver vurderet. Til sidst beslutter hun sig for, at vi ikke er værd at spille mere tid på. Med et irriteret prust drejer hun rundt og sætter kursen tilbage mod badelivet. Resten af troppen følger efter.

Jeg kravler forsigtigt ned af stigen. Helt ude i kanten af lysningen, under en busk, sidder vores guide. Jeg sniger mig hen til ham.

Kun ca. 40 meter fra os boltrer elefanterne sig. De virker skræmmende store. Jeg får fotofeber og har svært ved at holde den kraftige tele stille af bar ophidselse. Sveden

løber sviende ned i øjnene, og det kniber med at stille skarpt.

Et udsnit af et elefanhoved kommer til syne i søgeren. Det brede flade pandeben og de kraftige stødtænder fortæller, at det er en han. Med det ene øje stirrer den ind i linsen. Jeg glemmer alt andet og ser kun det mørke lidt bedrøvede øje. I de lange fine øjenvipper dingler småflager af indtørret mudder, lidt væske er løbet ud af øjenkrogen og har farvet huden mørk.

Ør af indtryk

En indre ro præger det store dyr. Jeg føler styrke og en boblende indre glæde ved at sidde så tæt på en vild elefant. Jeg er overbevist om, at elefanten står og tænker på noget. Jeg tror, vi forstår hinanden. En fornemmelse af gensidig respekt opstår hos mig, og pludselig føler jeg mig tryk og rolig. Elefanten plirrer lidt med øjet og går ud af billedfeltet. Min fotofeber er forsvundet.

Skyggen har sneget sig et godt stykke op ad stammerne. Der er ikke meget dag tilbage. Vi skal være tilbage inden nattefald.

Turen tilbage foregår i dyb tavshed. Sansindtrykkene har gjort os øre, vi har svært ved at holde balancen i de smattede veksler.

Den aften sidder vi længe omkring lejrbalet. Jeg stirrer ind i gløderne, mine tanker går deres egne veje, tilbage ad fedtede stier til elefanterne.

Mon de sover nu? Og hvad med vores guide? Fortæller han nu elefanhistorier hjemme i landsbyen til en flok måbende unger?

Lad der for altid være plads til elefanter og pygmæer i Bajanga. ■

I Dzanga-Sangha Reservatet, som Lars Gejl har besøgt, gennemfører WWF Verdensnaturfonden et større projekt, der går ud på at inddrage lokalbefolkningen, som især er pygmæer, i en kombination af naturbeskyttelse og udvikling. Reservatet ligger i Den Centralafrikanske Republik.

Larmende trasker elefanterne frem og tilbage i lavt sjapvand. Nogle ligger på knæ og roder i jorden med snabel og stødtænder, mens andre helt har overgivet sig og ruller rundt i det koldmuddede.

Elefanten i skudlinien

Foto: Lars Gjel/Bioboto

Af Uffe Gjel Sørensen

I Sihangwane-skoven i den nordøstlige del af Sydafrika boede der et ældre ægtepar. Efter et langt liv levede de alene - deres tre voksne sønner var søgt til andre egne med bedre fremtidsmuligheder. På en mark ryddet i den udstrakte skov kunne de dyrke til deres daglige udkomme. Et liv i yderste fattigdom som det nu engang leves af en stor del af Afrikas mange millioner.

En tidlig morgen kommer parret til hovedkvarteret i det nærliggende Ndumo Vildtreservatet og tigger om hjælp. I sin søgen efter føde har en elefant først nedtrampet marken, væltet forrådsskuret og siden huset. Ved et lykketræf undgik de to ældre selv at blive trampet ihjel, men det store dyr ødelagde grundlaget for deres liv. På en enkelt nat.

Uden for nationalparkerne vil elefanten kun overleve, hvis konflikterne med mennesket kan afværges.

Lokalbefolkningen skal have lov til bæredygtig udnyttelse, så elefanten ikke opleves som et skadedyr

Denne nutidige hverdagshistorie kunne være hentet fra hver eneste afkrog af Afrika, hvor der stadig findes elefanter - eller for den sags skyld mængder af andre store, vilde dyr. For os i det højtudviklede Vesten er det svært at forstå. Vores egen oprindelige, vilde natur er afviklet, og de store dyr er underholdning enten bag tremmer i zoologiske haver eller i TV.

I de kommende 30 år forventes der i Afrika en større relativ befolkningstilvækst end noget andet

sted. Fra 643 millioner mennesker i 1990 til mere end 1,4 milliarder i 2020. Det vil uvægerligt betyde et endnu større behov for udnyttelse af naturressourcerne. Uden for nationalparkerne og andre stærkt beskyttede områder vil elefanter og andre dyr kun overleve, hvis der kan findes måder til at afværge konflikterne med mennesket.

Elefanter er flokdyr, og i kraft af deres størrelse gør de stor påviselig skade, hvis de kommer ind i dyrkede områder. Kan man håndtere

elefantproblemerne, vil erfaringerne kunne tilpasses andre arter, der er knapt så frembusende. Og selv om elefanter er besværlige, så er opgaven langt fra umulig.

Mange problemer kan løses gennem en bedre planlægning af landudnyttelsen. Hvis befolkningen bor spredt i de vildtrige områder, er risikoen for konflikter ekstra store. Ved at samle marker i bestemte områder og samtidig tilstræbe at undgå de mest vildtrige områder kan man nå et langt skridt ad vejen.

Selv elektriske hegn med høj spænding er ikke nødvendigvis effektive over for elefanter. Man er lige ved at mistænke dyrene for selv at finde frem til kontakten og slå spændingen fra, men den rigtige forklaring er, at elefanter går igennem et hegn, hvis de vil igennem. Med et godt kendskab til dyrenes vandring kan en strategisk opsæt-

ning af hegn være nok så vigtig. Det rigtigt opsatte hegn vil kunne lede elefanterne udenom markerne og helt afværge konflikten.

Forskrækkelser med eksempelvis larm eller gummikugler gennemskuer de kloge elefanter hurtigt. Derimod hjælper det at skyde et dyr i en flok, der gør påviselig skade. Elefanter husker som bekendt glimrende, og hvis et dyr bliver skudt, vil flokken i lang tid efter undgå det farlige område.

Det er indlysende, at bortskydning af enkelte elefanter kun er en løsning, hvor der endnu er store og levedygtige bestande. Men hvis den betingelse er opfyldt, så har bortskydningen samtidigt den fordel, at lokalbefolkningen får gavn af dyrets kød. Med en vægt på 3-6 tons for voksne elefanter er dyret et kødbjerg, der kan forsyne mange mennesker.

Den store udfordring er at sikre levedygtige bestande af Afrikas vilde dyr samtidig med, at lokalbefolkningerne har mulighed for bæredygtig udnyttelse. Og samtidig med at de farlige omkostninger ved at bo i eller nær dyrerige områder er så små som muligt. Det er ikke nogen enkel opgave, og den vil aldrig blive uden konflikter. I WWF Verdensnaturfonden ser vi det som en af vores hovedopgaver i arbejdet med at sikre Afrikas vilde dyr for fremtiden. ■

Med en vægt på 3-6 tons for voksne elefanter er dyret et kødbjerg, der kan forsyne mange mennesker. Bortskydning af enkelte elefanter kan være en løsning i de områder, hvor der endnu er store og levedygtige bestande.

Stop for elfenben gavner

Foto: WWF/Michel Gaudier

Mange afrikanske lande skærer hårdt ned på antallet af offentligt ansatte. Det går ud over tilsynet med naturen, og krybskytter får friere spil. På billedet viser en kenyansk parkbetjent en konfiskeret stødtand.

Det er beregnet, at Afrika i starten af 1800-tallet rummede plads til op mod 27 millioner elefanter. Nutidens få hundrede tusinde elefanter er således kun en beskedne fraktion af fordums antal. Mens den altid omfattende jagt på elefanterne tidligere skete på baggrund af en langt større bestand, så er situationen i dag radikalt anderledes. Den blinde, kommercielle jagt efter elfenben har været tæt på give dødsstødet til en af klodens mest fascinerede skabninger.

Mange afrikanske lande gennemgår i disse år såkaldte strukturreformer, der har til hensigt at forbedre økonomierne på langt sigt. Antallet af statsansatte indskrænkes, og der skal spares på de offentlige udgifter. Dette går ud over tilsynet med naturen. I perioden med elfenbensforbuddet er der generelt sket et fald i midlerne til drift af nationalparker og naturbevarelse. Der er tydelige tegn på, at krybskytter igen får frit spil.

Der hviler derfor et stort ansvar på bistandsorganisationer, som f.eks. Danida og Danced i Danmark, og de overnationale organisationer, som f.eks. Verdensbanken. Når disse organisationer er med til at sætte strukturreformerne i gang, må de også assistere de fattige lande i miljøarbejdet.

Der er stadig god grund til at fastholde forbuddet mod handel med elfenben, hvilket da også var konklusionen på det senest afholdte verdensmøde for handel med truede dyr.

Der er ingen grund til jubelstemning, men man kan notere, at forbuddet har hjulpet. Det er stadig muligt at redde klodens største landlevende dyr. ■

Forbuddet mod handel med elfenben har hjulpet elefanterne. Det internationale forbud, som blev vedtaget under heftig debat og stor medieovervågning, har virket siden 1990, og nu er det muligt at gøre status.

Krybskytteriet sker i dag på et meget lavere niveau end før forbuddet. De tidligere vigtigste mar-

keder for elfenben i Europa og USA er i dag stort set lukkede, men der er desværre tegn på, at nye markeder er ved at dukke op især i Sydøstasien. Gennem 1980'erne blev bestanden af elefanter i Afrika halveret fra 1.3 millioner til 650.000. Årsagen til denne katastrofale nedgang var et omfattende krybskytteri.

Foto: Lars Gjel/Biofoto

Ligestilling set fra en flodbåd

Kvinder i oprindelige folkeslag
har en unik viden,
som bør udnyttes langt bedre,
når det gælder om at beskytte planter og dyr

Af Elisabeth Kiørboe,
Bureau Latino America

I hver lille flække, hvor flodbådene lægger ind, lastes de med forbudte varer. Ingen tager notits af de 50 kasser akvariefisk, som lastes, eller de 100 kilo paichefisk, som stuves ombord selv under fredningsperioden. De store flodpramme vi møder ser pitto-

reske ud med deres tonstunge last af ædle træsorter. I de større byer langs floden står opkøbere klar, når bådene går i havn, og kajen bliver omdannet til et inferno af mænd, der forhandler priser og mængde, mens barfodede unge indianere lossrer goderne.

Kvinderne i landsbyen Victoria i reservatet Pacaya-Samiria er bekymrede for fremtiden.

De ved præcis, hvilke dyre- og plantearter, som er ved at blive udrykket, men de føler sig afmægtige.

"Hvis vi melder overtrædelserne til myndighederne, sker der absolut intet, for de er som regel medskyldige og ønsker ingen afsløring. Vi ville ønske, vi kunne finde en måde at kontrollere vores resurser på, så der også er mad nok til kommende generationer", siger kvinderne.

De officielle lønninger kan ingen leve af, så de offentlige myndigheders ansatte er motiverede for at tjene en ekstra skilling på at lukke øjnene for overtrædelserne eller endog at være et direkte led i handelskæden.

Reservatet Pacaya-Samiria er på størrelse med halvdelen af Danmark og huser omkring 55.000 mennesker. Flodfolket, som beboer området, består af ca. 80 procent cocama-indianere og 20 procent mestitser (blanding mellem spaniere og indianere).

Cyklus giver samhørighed

Som så mange andre kvinder, etniske som ikke-etniske, giver cocama-kvindens biologiske cyklus, hendes reproduktive evne samt hendes ansvar for familiens ve og vel en speciel samhørighedsfølelse overfor naturen og dens skabninger. Yngelplejen udvides til at omfatte landbrugsafgrøder, husdyrhold samt vilde dyr og planter. Hvis familien, floraen og faunaen ikke har det godt, må balancen genoprettes med kærlig pleje.

Kvinderne mærker konsekvenserne dagligt, når familiens mad skal tilberedes. De er vant til at hente varierede fødevarer direkte fra naturen. Overlevelsen har som regel ikke været et problem i reservatet, naturen har gavmildt givet af sine produkter. Men i dag ser de sjældent de lækre og næringsholdige paiche- og camitanafisk på midtidsbordet, heller ikke de små amazonthjorte samt de store majazjodroter fra de højereliggende skovområder, og charapa- og taricay-skildpadderne er vanskelige at skaffe til festlige lejligheder.

Ceder- og mahognitræerne, som bruges til de bærende konstruktioner i deres huse, samt pona-træet, som bruges til vægge og gulve, er i dag vanskelige at skaffe. Cocama-mændene skal meget langt ind i reservatet for at finde dem, og transporten til kystområdet er vanskelig i de små kanoer. Palmegrenene, som bruges til taget, er lige-

Foto: Marianne Leth

Cocama-kvindens biologiske cyklus og ansvaret for familien giver en speciel samhørighedsfølelse overfor naturen og dens skabninger. Yngelplejen udvides til at omfatte landbrugsafgrøder, husdyrhold samt vilde dyr og planter.

ledes vanskelige at få fat på, og familierne tvinges i stigende grad til at købe zinkplader, som er dyre og ikke holder varmen ude.

Cocama-kvinden er bærer af traditioner indenfor dyrkningsmetoder, forarbejdning af fødevarer og de traditionelle drikke, legender, sprog, keramik og naturmedicin. Kvinderne er ikke så modtagelige for forandringer som mændene, og kvinderne kan derfor være en stopklods - både i positiv og negativ forstand - for forandringer i levevis og udnyttelse af naturen.

Som kvinde føler jeg mig ofte lidt ensom i mit arbejde som konsulent for et projekt til beskyttelse af naturreservatet og dets indvånere. I næsten alle lag af samfundet her er man omgivet af mænd, som taler om rentabilitet, dagspriser pr. kilo, tekniske detaljer i fangst- og dyrkningsmetoder eller i forarbejdningsteknik. Historierne om spændende oplevelser i jagten på junglens "guld" er der nok af, når man forsamles over en øl sent på eftermiddagen.

Hold jer til mødreklubben

Skal man skaffe sig information om tingenes tilstand i ministerier, hos lokalregeringen eller hos di-

striksmyndighederne, ser man kun kvinder, når den obligatoriske kop kaffe serveres. Skal man holde møde med de lokale indianske organisationer i landsbyerne, bliver kun mændene indkaldt, og går det højt, deltager den kvindelige præsident for mødreklubben. Hun sidder på bageste række og siger som regel ingenting. Skal man have kvinderne i tale, skal man specifikt bede om at få dem indkaldt, og da forventes det, at snakken går om mødreklubbens aktiviteter med at sy tøj til familien eller producere vegetabilsk mælk til børnene i skolen. Naturbeskyttelse er åbenbart ikke et emne, kvinder bør beskæftige sig med.

Som udenlandsk kvinde bliver man tolereret, men det forventes ikke, at man har noget at sige. Skal der vigtige ting på bordet, henvender landsbylederne sig til den mandlige lokale projektleder i forventningen om, at han har autoritet og viden til at tage beslutninger.

Naturbevarelse snakkes der meget om på alle niveauer. Det er kommet på mode, efter at de udenlandske donorer har bragt emnet på bane og stillet økonomiske midler til rådighed. Men der snakkes for meget og gøres for lidt, og det falder ikke mændene ind at invol-

vere kvinderne i denne vanskelige opgave. Eftersom den er så vanskelig, skal der mænd til at løse opgaven, synes at være holdningen.

Jeg vil vove at påstå, at den holistiske tankegang, som forbindes med indianeres opfattelse af naturen, deles af mange kvinder, af en del etniske mænd og specielt af mange etniske kvinder. Den præger i højere grad kvindernes univers end mændenes, men den

Foto: Marianne Leth

Handel med akvariefisk er en indtægtskilde i Amazonas. Ikke altid lovligt.

I mange samfund er kvinder bærere af traditioner. De er ikke så modtagelige for forandringer som mændene, og kvinderne kan derfor være en stopklods - både i positiv og negativ forstand - for forandringer i levevis og udnyttelse af naturen.

får ikke i tilstrækkelig grad lov til at komme til orde og slet ikke i dette fjerne hjørne af Amazonjungen.

Mænd administrerer

Man kan spørge, hvorfor det stadig er så svært at få kvindernes holdninger og visioner inddraget i udviklingsprojekter på trods af kønsstrategier og retningslinier.

Jeg tror, at den væsentligste stopklods stadig er, at der fortrinsvis sidder mænd på de centrale beslutningstagende poster i ministerier i donor- og modtagerland, i konsulentfirmaer, i lokaladministration, i NGO'er og landsbyråd. Selvom mange mænd anerkender kvinders evne og styrke, er kvinders indgangsvinkel til mange ting dem aldeles fremmed og går på

Foto: Marianne Loh

tværs af deres mandlige kommunikationskoder. Det er lettere for mænd at have med mænd at gøre.

I resurseforvaltningsprojektet i Naturreservat Pacaya-Samiria, som gennemføres af Arbejderbevægelsens Internationale Forum og WWF Verdensnaturfonden via Danida-midler, er der 13 personer ansat, hvoraf kun fire er kvinder. Efter to års påvirkning er enkelte af mændene begyndt at forstå vigtigheden af at inddrage cocamakvinderne mere i projektet. Men der er lang vej, før normer og traditioner ændres, således at kvinderne for alvor bliver taget med på råd.

Der hersker ikke tvivl i mit sind om, at skal naturbevaringsprojekter lykkes, skal det kvindelige potentiale bevidst inddrages på lige fod med mændenes på alle niveauer. Og i vores hjemlige andedam skal vi ikke lade det blive ved velgennemtænkte kønsstrategier og guidelines, som administreres af mænd, men gå skridtet videre og lade kønsbevidste kvinder komme til på beslutningsniveauerne i langt højere grad, end det er tilfældet. ■

Fem af de i alt 121 sider i udkastet til slutdokument fra FNs kommende kvindekonference handler om miljø. Konferencen finder sted i dagene 4. til 15. september i Beijing, Kina. I dokumentet står:

"Kvinder har ofte spillet lederroller i eller taget initiativet til at fremme en miljømæssig etik, der nedbringer forbruget af resurser samt genanvender og genbruger resurser for at minimere mængden af affald og unødvendigt forbrug. Kvinder kan spille en særlig stærk rolle gennem deres indflydelse på beslutninger om bæredygtigt forbrug. Derudover finder kvinders bidrag til miljømæssig forvaltning, herunder gennem græsrods- og ungdomskampagner for miljøbeskyttelse, ofte sted på lokalt niveau, hvor decentral handling i miljøsa-ger er mest påkrævet og virkningsfuld. Kvinder, især kvinder fra oprindelige folkeslag, besidder særlig viden om økologiske sammenhænge og beskyttelse af sårbare økosystemer. I mange samfund udgør kvinder hovedarbejdsstyrken i den grundlæggende forsyning med fødevarer og ernæring, styrkelse af eksistensgrundlaget og uformelle sektorer og i beskyttelsen af miljøet. I

Naturen er på kvindernes dagsorden

Kvinder er især aktive i græsrods- og ungdomskampagner på lokalt niveau, hvor handling er mest virkningsfuld. Det siger udkastet til slutdokument fra FNs kommende kvindekonference, der finder sted i Kina.

visse områder er kvinder generelt de mest stabile medlemmer af samfundet, idet mænd ofte søger arbejde længere væk, således at det overlades til kvinder at beskytte naturen og sørge for tilstrækkelig og bæredygtig forsyning af resurser indenfor husholdningen og samfundet". ■

Foto: Paul Wachter/WWF

Kvinderne der omfavner træer

En samtidig satsning på naturbevarelse og ligestilling er baggrunden for en række bemærkelsesværdige sejre for Chipko-bevægelsen i Himalaya

Af Morten Andersen

”Jeg følte trang til at skribe, men nåede at besinde mig og nidstirrede dem i stedet for med lynende øjne. Det stoppede dem et øjeblik, og jeg slap fra dem denne gang og ind i bussen”.

Sådan beskriver Radha Bhatt i en bog en episode, hvor hun blev antastet af to mænd, der var bodyguards for en mineejer. Hun optrådte på det tidspunkt som rådgiver for befolkningen i en landsby, der var blevet ufrivillig nabo til en mine, hvis affald ødelagde deres marker.

Det lykkedes landsbyboerne at få minen lukket. Og dette er langt fra det eneste resultat, som kan sættes i forbindelse med Radha Bhatt og Chipko-bevægelsen, en organisation af kvinder, der kæmper for at bevare den skrøbelige natur i Himalaya.

Skolen for piger og unge kvinder, Laxmi Ashram, opkaldt efter kvindernes gud i hindu-religionen, er et samlingssted for Chipko-bevægelsen.

Chipko-bevægelsen er ikke strengt begrænset til at omfatte kvinder. Men det er overvejende kvinder, som er tilbage i landsbyerne, fordi mændene går ind i hæren eller slår sig igennem som handelsmænd i lavlandet.

Foto: Marie Thøger

Der går en linie fra Radha Bhatts Himalaya til et rækkehus i danske Farum, hvor Marie Thøger fortæller og viser sine billeder. Radha Bhatt er med på flere fotografier. Det er ikke svært at forstå, at hendes blik har fået de to mænd ved busstoppestedet til i et kort øjeblik at tvivle på deres egen styrke.

Gennem fire årtier har Marie Thøger rejst i Himalaya. Hun har skrevet flere bøger sammen med Radha Bhatt.

Chipko-bevægelsen startede i 1974 i landsbyen Reni, hvor kvinderne med deres egne kroppe beskyttede træerne mod et hold skovhuggere, men i virkeligheden var episoden blot en kulmination på et holdningsskred, der havde været på vej længe, fortæller Marie Thøger.

Når kvinderne i Reni ønskede at beskytte deres træer, var det ikke kun fordi, træernes blade er vigtige

som husdyrfoder. I årene forinden var floden Alaknanda flere gange gået over sine bredder og havde skabt ødelæggelser. Flere og flere i den lokale befolkning var begyndt at se en forbindelse mellem den øgede hugst i området, erosion og oversvømmelserne.

Skrøbeligt landbrug

En af de første til at se denne sammenhæng var Sarala Devi, en discipel af Mahatma Gandhi. Sarala Devi, der var af tysk afstamning og oprindeligt hed Katharine Mary Heilemann, var kommet til Himalaya for at grundlægge en ashram, en skole for basal undervisning efter Gandhis principper.

Dengang som nu var der få mænd i landsbyerne. De smalle terrasser gav ikke arbejde og indtjening nok. Mændene søgte væk, og bortset fra pløjningen hvilede alle pligter på kvinderne. Mændene gik ind i hæren eller slog sig igennem som handelsmænd i lavlandet.

De voksne kvinder i landsbyerne var sky, men det lykkedes Sarala Devi at gøre seks halvvoksne piger interesserede i at starte i skolen.

Fra denne start gik det hastigt frem for skolen, der fik navnet Laxmi Ashram efter kvindernes gud i hindu-religionen. Elevtallet voksede støt gennem 1940'erne og 1950'erne. Sarala Devi fik hjælpere og undervisere.

Sideløbende med den pædagogiske succes blev Sarala Devi optaget af bjergenes økologi.

I århundreder har der levet bønder i det store og varierede Himalaya landskab. De har slået sig ned, bidt sig fast og er begyndt at opdyrke jorden. I dag rækker de dyrkede terrasser op til mere end 3000 meters højde. De øverste terrassemarker er kun et par meter brede, og det er meget slidsomt at dyrke dem. Alt skal bæres. Gødnings og afgrøder ned eller omvendt. Alligevel bliver udbyttet ringere år for år, fordi regnen bliver mere sparsom i takt med, at stadig mere af skoven fældes.

Husdyrene er i denne højde for det meste får og geder. Kun de kan færdes på de stejle bjergsider. Vil man holde køer eller bøfler, skal de fodres hjemme på gårdspladsen. Traditionelt er det kvinderne, der skaffer foder ved at hugge unge grene og kviste af løvtræerne. Det kan skade skoven alvorligt, hvis det ikke gøres på en forsvarlig måde.

Foto: Lene Topp

Elev fra Laxmi Ashram underviser børn i regning. I baggrunden plakat med billeder af blandt andre Mahatma Gandhi, hvis tanker om ikke-vold og basal undervisning udgør Chipko-bevægelsens grundlag.

de. Flere steder er skaderne i årenes løb blevet så alvorlige, at træerne standses i væksten eller ganske simpelt dør.

Når bevoksningen skrumper ind, tvinges kvinderne længere væk efter foder. Og så opstår muligheden for konflikt med kvinder fra andre landsbyer.

Inspiration fra Grundtvig

Det var disse problemer, som fik Sarala Devi til at indføre miljø og bæredygtigt udnyttelse af naturen i den undervisning, som pigerne modtager i Laxmi Ashram.

Radha Bhatt, der overtog ledelsen af skolen nogle år før Sarala Devis død i 1984, har siden styrket miljøarbejdet yderligere. Radha Bhatt kom selv til ashram'en som ganske ung i 1952 og har boet der det meste af sit liv, men hun har også foretaget flere rejser. Blandt

andet har hun boet et år i Danmark, hvor hun studerede Grundtvigs ideer om voksenundervisning.

I en af sine bøger fortæller hun om det, der trængte sig på i årene efter overtagelsen af Laxmi Ashram:

"Man havde den falske forestilling, at regeringen kunne skaffe penge i statskassen ved at fælde skoven og sælge billig spiritus til befolkningen. De penge, der kom ind, kunne så senere bruges til "udvikling" af landsbyerne. Denne fremgangsmåde spolerede den rige natur og den økologiske balance i bjergene. Da træer slet og ret blev gjort til en handelsvare, forsvandt mange skovstrækninger fuldstændigt. Mange steder langs Sarayu blev der oprettet fårefarme og anlagt frugtplantager. Man byggede bilveje i kilometervis næsten op til snegrænsen. Det blev kaldt fremskridt, men det, folk havde behov

Kvinde fra Chipkogruppe rydder ukrudt væk omkring helt unge træer, der er plantet i et forsøg på at genoplive bevoksningen.

for, var forbedring af stierne. Alt dette forandrede befolkningens mentalitet. Selv højt oppe i bjergene ønskede man at komme med i forbrugerræset."

En af de nye trusler var minedrift.

Ved landsbyen Kirakot havde Chipko-bevægelsen netop fået genplantet og beskyttet en bevoksning, da en privat fabrikant fik tilladelse til at bryde sæbesten. Han lod de friske træer fælde og fjernede stubbene. Kvinderne var lamslåede.

Inden længe begyndte affald fra minen at ødelægge det dyrkede land længere nede og forurene den kilde, der forsynede landsbyen med drikkevand. Chipko-bevægelsen trådte til som rådgivere for landsbyboerne. Det var i den forbindelse episoden fandt sted ved busstoppestedet, hvor Radha Bhatt blev chikaneret af mineejerens folk.

Efter langvarige protester endte konflikten med, at amtmanden

I århundreder har der levet bønder i det store og varierede Himalaya landskab. De har slået sig ned, bidt sig fast og er begyndt at opdyrke jorden. I dag rækker de dyrkede terrasser op til mere end 3000 meters højde.

inddrog mineerens koncession.

Det var sejre som denne, der yderligere styrkede Chipko-bevægelsen. Det, der startede som en lokal episode for at frelse et lille antal træer, er vokset til en bevægelse, som er i stand til at lægge pres på myndighederne.

Gandhis ånd

Chipko-bevægelsen er i øvrigt ikke strengt begrænset til at omfatte kvinder. Men at det overvejende er kvinder, der deltager, kan måske forstås af den følgende hændelse. Radha Bhatt:

"Under arbejde i skoven faldt en kvinde ned fra et træ. Laxmi Ashram havde en lille klinik for traditionel medicin nede i dalen. Der henvendte hun sig for at blive behandlet. Vi opdagede så, at hun nærmest var bedøvet af alkohol. Hun hørte til i landsbyen Garur, som ligger en halv snes kilometer mod nord. Da vi undersøgte hendes baggrund, fandt vi hurtigt ud af, at mange af børnene der også var påvirkede. At mændene drak, vidste vi godt. De brugte deres penge til brændevin i stedet for at købe mad til familien."

Kvinderne startede en kampagne for at få lukket det regeringsudsalg, der forsynede landsbyen med spiritus. I løbet af seks måneder bredte kampagnen sig til flere hundrede landsbyer.

"Man havde den falske forestilling, at regeringen kunne skaffe penge i statskassen ved at fælde skoven og sælge billig spiritus til befolkningen." Citat af Radha Bhatt, som her giver interview til en lokal radiostation.

Foto: Marie Thøger

Fire kvinder tog den dagslange rejse ind til amtmanden for at tale kampagnens sag. Amtmanden, der ikke troede på deres påstand om, at de repræsenterede tusindvis af kvinder, gik med til at besøge Garur næste dag.

Da han til sin forbløffelse så, at hele dalen var som et farvet hav af kvinder, blev amtmanden virkelig overvældet af stemningen. Radha Bhatt, der havde fungeret som hjælper for de fire kvinder, husker, at han sagde:

"Luk butikken. Jeg er for ung til at have set Mahatma Gandhi - men her har jeg oplevet Mahatmas ånd i disse kvinder". ■

Til venstre, neden for vejen, har en Chipko-gruppe beskyttet bevoksningen. På billedet viser et medlem af gruppen, Gaura Devi (i sort nederdel) kvinder fra en anden landsby, at Chipkos indsats har hjulpet.

Chipko betyder at omfavne eller beskytte med sin krop. I 1974 anførte Gaura Devi en gruppe af kvinder i den episode, som gav Chipko-bevægelsen sit navn. En fabrikant af hockey-stave havde lokket landsbyens mænd væk for at kunne fælde træerne ved Reni.

"Arbejdsfolkene lo bare, da kvinderne stillede sig beskyttende foran træerne - fast besluttede på at værne dem med deres egne kroppe.

Bondekonen Gaura Devi var kvindernes anfører. En af skovhuggerne havde et skydevåben. Han gik frem imod hende. Det så ud, som om han havde drukket. Situationen var faretruende. Men pludselig trådte Gaura Devi et skridt frem. Hun flæde sin bluse op og blottede sit bryst, idet hun sagde:

"Skyd så!"

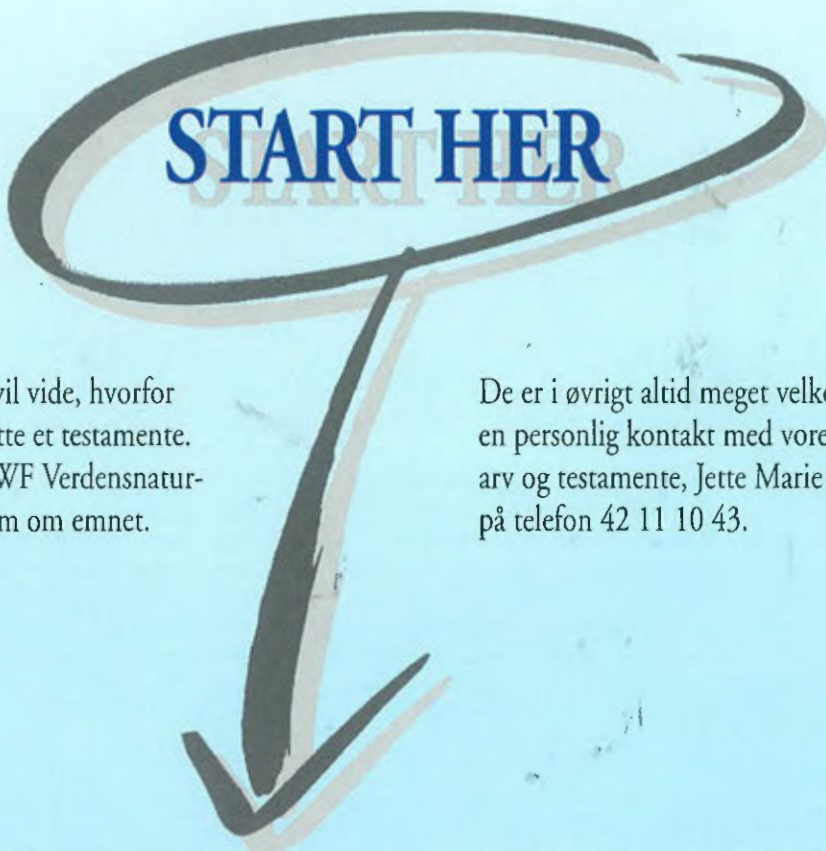
Manden blev flov og trak sig tilbage. De andre fulgte efter, og hele flokken luskede ned mod dalen. Så snart de var væk, ødelagde kvinderne en del af stien ved at bryde store sten op og trille dem i afgrunden. Hvis skovhuggerne skulle fortryde og vende om, ville det være umuligt for dem at nå tilbage til skoven. Kvinderne vandt. Træerne fik lov at stå."

Foto: Marie Thøger

Beskrivelsen er taget fra Marie Thøgers og Radha Bhatt's bog "Hold liv i jorden", Mellemfolkeligt Samvirke, 1991.

Der er et liv efter døden. Hjælp os med at bevare det.

START HER

Brug kuponen, hvis De vil vide, hvorfor det er en god idé at oprette et testamente. Eller hvis De vil låne WWF Verdensnaturfondens smukke videofilm om emnet.

De er i øvrigt altid meget velkommen til en personlig kontakt med vores rådgiver på arv og testamente, Jette Marie Kilsgaard, på telefon 42 11 10 43.

☐ **JA** jeg vil gerne have tilsendt brochuren "Den smukkeste arv, De kan efterlade, er en levende verden".

☐ **JA** jeg vil gerne låne videofilmen om arv og naturbevarelse. Jeg er indstillet på at returnere videoen efter én uge.

☐ **JA** jeg vil gerne ringes op for en snak om arv og testamente.

NAVN: _____

GADE: _____

POSTNR: _____

BY: _____

TELEFON: _____

Modtager
betaler
portoen

WWF
Verdensnaturfonden

Ryesgade 3 F
+++ 1043 +++
2200 København N
Att. Jette Marie Kilsgaard

NATUR NOTER

Aralsøen skal restaureres

En uhyre ambitiøs og kostbar plan skal over en tiårig periode forsøge at genskabe Aralsøen i det centrale Asien. Søens skæbne er blevet kaldt en af verdens største økologiske katastrofer. For 30 år siden var det den største ferskvandsø i verden, men brug af vand til kunstvanding fra de floder der løber ud i søen, har siden medført, at søens areal er skrumpet ind til det halve. Saltholdigheden er mere end tredoblet og store områder er forvandlet til ørken. Fiskeriet i søen er nu helt ophørt, efter at kun en enkelt af de oprindelige fiskearter er tilbage. Det er navnlig donerlande i vesten samt en række private organisationer, der står bag redningsaktionen. ■

Et stort marked for horn fra næsehorn forsvinder. Oman stopper nu for import og handel.

Oman stopper for næsehornshorn

Staten Oman på den sydlige del af Den arabiske Halvø var indtil fornylig et af de få lande i verden, hvor det stadig var tilladt at handle med næsehornshorn. Som andre steder i Arabien har brugen af næsehornshorn til fremstilling af daggertskafter været ret udbredt og har derfor udgjort et marked for

hornene fra de ulovligt nedlagte afrikanske næsehorn. Oman er ikke medlem af den internationale konvention CITES, der regulerer handelen med produkter af truede dyr, herunder næsehorn. I oktober 1994 indførte landet imidlertid selv et forbud mod såvel import som handel med næsehornshorn. ■

Polen og Ukraine freder

Ukraine og Polen har udarbejdet en fælles aftale, der giver øget beskyttelse af naturområderne langs deres fælles grænse. I de beskyttede og fredede naturarealer er der bl.a. indført totalt forbud mod industriel udvikling, og der tillades kun begrænset turisme. Med denne aftale som udgangspunkt foreslår de to lande endvidere, at der lægges op til skabelse af et bælte af naturbeskyttede områder tværs over Europa - fra Frankrig til Ukraine. ■

Malta hjælper trækfugle

Myndighederne på Malta er nu begyndt at gribe hårdere ind overfor den ulovlige jagt og fuglefangst, der i mange år har eksisteret på øen, og som bl.a. er gået ud over danske fugle. Siden en ny og skrappe jagtlov trådte i kraft i januar 1994 er et større antal jægere blevet anholdt, deres bøsser og andet udstyr er blevet beslaglagt, og der er faldet store bøder. ■

Mennesket breder sig

En ny opgørelse viser, at omkring 52 procent af Jordens samlede landoverflade er helt eller næsten upåvirket af mennesket. Størstedelen af dette areal er dog utilgængelige bjerge, permanente is- og snedækkede landskaber eller ørkener og andre ubeboelige områder. Af områder, som er beboelige og tilgængelige for mennesker, er over tre fjerdedele udnyttet, og dette tal vokser fra år til år, ikke mindst på grund af fældning af regnskov i Sydamerika, Sydøstasien og Afrika. ■

Tre fjerdedele af de områder, som er tilgængelige for mennesker, er nu udnyttet. Ikke mindst på grund af fældning af regnskov.

BREVKASSEN

Skriv til Levende Natur, mærket "Brevkassen". Spørgsmål vil blive besvaret af et panel af WWF Verdensnaturfondens videnskabsfolk og eksperter. Spørgsmål, der ikke er plads til i bladet, besvares personligt.

Frølår i frysedisken

Da jeg forleden dag handlede i supermarkedet WIKI i Ringsted, kastede jeg tilfældigt et blik ned i frysemontren med fisk. Her så jeg til min store overraskelse og efterfølgende ubehag, pakke efter pakke med frosne frølår!

Mig bekendt er alle paddler (frøer, tudser og salamandre) totalfredede i Danmark, så der var formentligt (!) ikke tale om danske frøer.

Men hvordan i alverden kan et i Danmark beliggende supermarked

handle så dobbeltmoralisk at sælge kød fra dyr, der er totalfredede i det land, de sælges i?

Venlig hilsen
Jytte Bigom
Kulerupvej 38
4100 Ringsted

Frølärene i supermarkedet i Ringsted er importeret til Danmark via firmaet Bech & Kjeldahl. Bjarne Agergaard fra firmaet oplyser, at frøerne kommer fra Indonesien og importeres til EU af et belgisk firma. Der sælges ca. 10-12 tons frølår pr. år i Danmark og langt større mængder i Belgien og Frankrig. Importen til EU er godkendt, og på det tilhørende certifikat er arten af frøer beskrevet som: "Rana spp. excluding Rana tigrina and Rana hexadactyla". Dette betyder diverse frøarter undtagen indisk damfrø og tigerfrø - disse to frøarter er nemlig omfattet af Washingtonkonventionen, dvs. at salg af dem kun må ske med særlig tilladelse.

Ud fra frølärenes størrelse må man antage, at der især er tale om den amerikanske oksefrø (*Rana catesbeiana*), der er importeret til mange steder i verden og opdrættes i frofarme; men måske suppleres der med lokale frøarter. Muligvis er oksefrøerne simpelthen udsat i naturen og indfanges igen, sammen med lokale frøarter, til konsum.

Oksefrøen er en af verdens største frøer (op til 20 cm). Allerede i 1930'erne udsatte man oksefrøer i

Norditalien for at indfange dem igen og få frølår til konsum. Oksefrøerne har siden bredt sig og er ved at fortrænge de lokale frøarter. Oksefrøer er nemlig grådige, de spiser alt, hvad de kan gabe over - inklusive mindre frøer. Der er nu problemer med udsatte oksefrøer mange steder i verden, bl.a. Brasilien, Colombia, Peru, Puerto Rico, Indonesien, Malaysia, Singapore, Taiwan, Tadjikistan, Israel, Italien og Spanien.

I princippet er der intet dobbeltmoralisk i at spise vilde dyr - vi spiser også haver, rejer, muslinger, torsk osv. - forudsat at bestanden af disse dyr kan tåle at blive udnyttet. I det kølige danske klima formerer frøer sig så langsomt, at kommerciel udnyttelse ikke er mulig. I Sydeuropa og især i troperne formerer de sig langt hurtigere.

Noget andet er, om opdræt eller indsamling foregår på forsvarlig vis det sted, hvor frøerne kommer fra, i dette tilfælde altså Indonesien. En kontrol af dette kunne nok være tiltrængt.

Venlig hilsen
Kåre Fog, biolog, lic. scient.

Amerikansk oksefrø (*Rana catesbeiana*) er en af verdens største frøer (op til 20 cm). Der er problemer mange steder i verden med oksefrøer, der udsættes til konsum. Oksefrøer er nemlig grådige. De spiser alt, hvad de kan gabe over - inklusive mindre frøer.

GIV WWF EN HÅND

Den bedste håndsækning, du kan give WWF Verdensnaturfonden, er at skaffe et nyt medlem. Ring til Magdalene Rue på telefon 35 36 36 35 og få tilsendt hvervefoldere.

WWF BETALER IKKE ARVEAFGIFT

Naturen får fuldt og helt glæde af en arv til WWF Verdensnaturfonden. Som hjælpeorganisation er WWF nemlig fritaget for at betale afgift til staten. For nærmere oplysning og brochure kontakt venligst Jette Marie Kilsgaard på telefon 42 11 10 43.

NOGEN BURDE GØRE NOGET

Hvis du har lyst til at gøre noget for naturen, er det en god idé at hjælpe WWF Verdensnaturfonden med at få flere medlemmer. Ring til Magdalene Rue på telefon 35 36 36 35 og få tilsendt hvervefoldere.

VARER I ODENSE

Pandabutikken på Sdr. Boulevard 83 over for Zoologisk Have har åbent mandag til fredag kl. 14.00 - 17.00. Velkommen

Elisabeth Petrussen Wille er den bedst tænkelige person til at gennemføre Panda Pris-projektet. Hendes modersmål er grønlandsk, hun kommer fra området, og hun har stort naturkendskab.

Panda Prisen til Projekt Naturturisme i Grønland

Projekt Naturturisme i Grønland fik i maj Panda Prisen 1995. Det var i år 10. gang, Panda Prisen blev uddelt, og WWF Verdensnaturfondens præsident, Hans Kongelige Højhed Prins Henrik, havde for at fejre dette inviteret til prisoverrækkelse på Fredensborg Slot. Prisen er på 250.000 kr. og sponsoreret af Skandinavisk Tobakskompagni A/S. Projekt Naturturisme i Grønland ledes af Elisabeth

Petrussen Wille, der er født og opvokset i det område på Grønlands vestkyst, hvor projektet skal gennemføres. Projektets formål er at undersøge mulighederne for at gennemføre naturturisme i to kommuner, hvor der ikke i dag foregår nævneværdig turisme. Elisabeth P. Wille skal indsamle og analysere lokalbefolkningens holdninger og ideer til turisme. Projektet ventes afsluttet i løbet af to år. ■

Foredrag om naturen

WWF Verdensnaturfonden har netop lanceret en foredragsrække om natur og naturbevarelse med fire forskellige temaer: "Naturen i krise", "Europas sidste urskove", "Danmarks natur i verdens øjne" samt "Fokus på den grønlandske havørn". Foredragsholdere er Tommy Dybbro, videnskabelig medarbejder i WWF Verdensnaturfonden, og Frank Wille, der tidligere har

modtaget WWF's PandaPris til projekter i Grønland.

I første omgang tilbydes foredragene til biblioteker, foreninger, højskoler m.fl., men vi modtager naturligvis gerne henvendelser fra andre grupper. Prisen for et foredrag er 2500 kr. øst for og 3000 kr. vest for Storbælt. Kontakt Tommy Dybbro hos WWF på telefon 35 36 36 35. ■

September:

Havens overflod kan gemmes

Af Kjeld Hansen,
Bæredygtighed ApS

Det er tid at høste, som man har sæt. I haven bugner bedene med en sådan overdådighed af grønsager, frugter og urter, at der er mere end nok til hele familien, venner, bekendte og naboer.

I stedet for at ærgre sig over årstidens overflod, der synes dømt til at gå til spilde, så er det nu, at gulerødder, selleri, rødbeder og kalhoveder skal kules ned. Helt bogstaveligt.

Kulen graves et beskyttet sted i haven - en meter bred og 30 centimeter dyb. De forskellige grønsager stables omhyggeligt, og der lægges skiftende lag, adskilt af halm og jord, og øverst dækkes med plastfolie og jord.

Indendøre oplagres alle frugter, der ikke tåler fugtighed. Læg dem i sand på gulvet eller i åbne kasser, køligt men frostfrit. Af løg og hvidløg fremstilles fletninger, der hæn-

ges under loftet. De sidste tomater høstes grønne sammen med grene og hænges også op. Efter behov kan de tages ind i køkkenet til eftermodning - og sæsonen strækkes.

Og inden længe begynder bladene at falde. Når man alligevel skal ud med rive og kost, er det kun ringe ulejlighed at samle en dyng blade i et uforstyrret hjørne af haven - til pindsvinet. Blade alene dur dog ikke. De klaskes sammen, rådner og udvikler en masse varme, der let bliver for voldsom for overvintrende pindsvin. Giv vinterhiet lidt luft ved at lægge grene og kviste ind mellem bladene.

Vinter betyder også tid for den årlige skitur sydpå for hundredtusinder af tilhængere af den hvide sport. Men, men...

Alperne er med rette blevet beskrevet som "det mest truede bjergsystem i verden". Den eksplosive vækst i etableringen af nye skiteræner har skylden.

Skovhugst, hvor træerne ryddes

af vejen af hensyn til skipister, er ved at ændre Alperne til en region af ødelæggende jordskred. Flere steder har man været tvunget til erstatte træerne med særdeles dyre barrierer af beton og stål. Det bliver heller ikke bedre af, at hundredtusinder af vinterturister vælger at køre i egen bil ned til de hvide glæder. De tilbageværende skove får det ikke bedre af bilernes udstødningsgasser.

Så hvad gør den grønne vinterturist? Vælg at tilbringe vinterferien, hvor der tages miljøhensyn. Og tag så toget. Allerbedst er selvfølgelig at blive hjemme. Men man skal ikke sidde derhjemme og kukelure i mørket.

Det er vigtigt at tænde lys om vinteren - og hygge sig indendøre - og det er nu, du skal skifte til de der energisparepærer, du længe har tænkt på at købe. Du får seks gange mere lys for pengene og seks gange mindre CO₂, SO₂ og NO_x. Klar gevinst for miljøet - og for din elregning. ■

HUSK DINE FRADRAG

Af det samlede, årlige bidrag udover mindstebidraget på 175 kr. kan mellem 500 og 5000 kr. trækkes fra på selvangivelsen. Det er også en slags penge.

BLIV MEDLEM AF STØTTEKREDSEN

Du kan trække hele beløbet fra i skat, hvis du forpligter dig til at betale et årligt bidrag til WWF Verdensnaturfonden i mindst 10 år.

For nærmere oplysning kontakt venligst Else Eriksen på telefon 35 36 36 35.

SKRIV TIL WWF

Ris og ros fra læsere af *Levende Natur* modtages med taknemmelighed.

Grønne telefonnumre

Producenter, forhandlere, konsulenter,* grupper, foreninger m.fl., der ønsker at sælge miljøforbedrede ("grønne") produkter og serviceydelser til private forbrugere og institutioner, tilbydes gratis optagelse i 1996-udgaven af Den Grønne Telefonnøg-
le.

Med mere end 5.000 adresser og telefonnumre tilstræber telefonnøglen at blive en komplet oversigt over den grønne markedsplads.

Nøglen trykkes i 3.000 eksemplarer. Af disse uddeles 1.000 eksemplarer gratis til samtlige kommuner, amtskommuner, offentlige og private institutioner, større virksomheder,

fagforbund, forbrugergrupper, energikontorer, højskoler, organisationer og en række medier. Det resterende oplag sælges til grønne forbrugere.

Ønsker man at blive optaget, så indsend dit/virksomhedens navn, adresse, tlf. og evt. fax, samt oversigt over produkter, der tilbydes. Husk at angive, om man er interesseret i direkte salg til private. Producenter og forhandlere, der kan tilbyde økologiske eller biodynamiske produkter, er af særlig interesse.

Oplysningerne sendes snarest (senest 15. september) til Bæredygtighed Aps, Ågårdsvej 2, Store Linde, 4653 Karise. Fax 53 68 86 89.

PandaPost til tiden?

WWF's nye, miljørigtige postordrekatalog, PandaPost, fik en forrygende start. Flere end 22 procent af vores medlemmer/støtter gik på indkøb i det store udvalg af alternative varer. Tak til de mange, der på den måde var med til at sætte projektet.

Desværre drillede noget edb, og det resulterede i en række irriterende uregelmæssigheder. Undskyld til dem, der gik ud over! Vi regner i øvrigt bestemt med at have udryddet disse børnesygdomme med det næste katalog, der udkommer i september.

Baltikum-vinder

I forbindelse med forårets salg af WWF's naturmærker på landets posthuse har Pia Pedersen, Varde, vundet 1. præmien i WWF Verdensnaturfondens konkurrence om den bedste historie med et indhold hentet fra Baltikums natur, WWF og årets naturmærker.

Antallet af bidrag var overvældende, og det var svært at finde frem til vinderen og de 20 2. præmier.

Til lykke til Pia Pedersen med hendes rejse for to til Baltikums smukke natur.

Gaver og bidrag

Perioden 3.1-7.4.1995

WWF Verdensnaturfonden ønsker at sige tak til alle bidragydere. Det er alene pladsmangel, der tvinger redaktionen til kun at bringe oversigten over bidrag på 500 kr. og derover til WWF's hjælpearbejde. Tak for hjælpen.

Olav og Karen Adler-Nissen 500, Henrik Ahnfeldt-Møllerup 1.000, Friederike Albrecht 500, Bettina Aller 500, Ellen Andersen 870,75, John R. Andersen 500, Karin Andersen 1.500, Ken Andersen 500, Niels Elbe Andersen 5.000, Ole Andersen 500, Anonym 1.000, Trine Appel 500, V. Asholt 500, Astrup Kro 500, Ellen Birgitte og Erik Bach 1.000, Connie Kragelund Bantz 500, Niels Gustav Bandenfleth 500, Bente & Ole Beck 500, Brita Haugen Berg 500, Ove og Irma Bjerre-Pedersen 500, Torben Bondrup 1.500, Bongens Forlag 500, Peder K. Borum 500, Kjeldsen Brazley 500, Bjørn & Corinna Breitzke 750, Kim Brogaard 1.000, Else Broundal 500, Gudrun Bruhus 500, H.C. Brummerstedt 1.000, Peter Bruun 1.000, Brædstrup Bogtrykkeri 500, Kim Carstensen 500, M. Chantz 500, Werner Christell 500, Nicolaj Dahl 2.000, Vibeke Dalbro 500, Søren Daugaard 1.000, Anne Djuurhuus 500, D.O.N.C. 2.500, Helge Eissense 500, Bertil Ekstrøm 500, Bodil Elling 1.500, A. Fredsøe 500, Vibeke og Bjarke Friis 1.000, Gaia Trust Amba 500, Tyge Gørtz 500, Jannie og Jørgen Glasel 1.000, P. Godiksen 500, Tine Gram og Curt Sørensen 500, Jørgen Gribsvad 500, Astrid Hagerup 500, Annemarie Hald 500, Gud-

run Hallas-Møller 1.000, Birthe Hansen 500, Gudrun E. Hansen 1.000, Hanne Hansen 500, Ilse Hansen 500, Jane Lund Hansen 500, K.B. Moritz Hansen 1.000, Tina Hansen 1.000, Tom Birch Hansen 750, Johs. Haugstrup 500, Lea Niels Hedelund 500, Lene Shila Hedengran 500, Asta Hemmingsen 500, Jesper Hinds 500, HK Ungdom København 500, Else Hornstrup 500, Elsebeth Høfelsauer 500, Hans-Henrik Høg 500, Elsebeth Højer 550, Frede Iversen 500, Anja Vestergaard Jacobsen 500, Lisbeth Jakobsen 500, Mikael Jarnvig 500, Arne Jensen 500, B.B. Jensen 500, Dan Mønster Jensen 500, Lene Jensen 500, Margrethe Fogh Jensen 500, Preben Jensen 500, Reinhardt Jensen 500, Thomas Dons Jensen 500, Hanne Kruse Johansen 500, J.G. Johansen 1.175, Hans P. Johnsen 500, Lene Jungensen 500, Kirsten og Erling Lamdahl Justesen 500, Michael Justesen 500, Dagny Jydling 800, Jop, Ove & Myrthu 500, Kjeld Jørgensen 1.500, Lars Jørgensen 500, Tonny W. Jørgensen 500, K. Kampmann 675, Kangamiut 500, Eva Kjer & Kim Hansen 1.000, Niels Kjærsgaard 500, Erik A. Knudsen 500, Erik Sejr Knudsen 500, J. Ehler Knudsen 500, Karsten Helt Knudsen 500, Ella Koch 500, Y. Kock 500, Mogens Lund Kofod 600, Jørgen Kold 5.000, N.J. Kovstrup 1.000, S.M. Krag 500, Allan Kristensen 500, Søren-Christian Krogh 500, Knud Kromphardt 500, A. Kronborg 500, Vibeke Kronborg 500, I. Krüger Consult 2.000, Eva Kaas-Petersen 500, Bertha Larsen 500, Kenneth Larsen 500, Stine Larsen 500, Morten Laursen 750, David Lewis 500, Anne & Erik Lindberg 500, Mogens Lomholt 500, Gunver Lund 800, Inger Lützholt 1.300, Lene Madshøj 500, Otto Madsen 500, Lone Mando 500, Mette Maulitz 500, Leif & Kurt Meyer 500, Ruth Meyer 500, Axel Mogensstjerne 500, T.N. Mortensen 500,

H. Möhring-Andersen 500, Kirsten Møller 500, Søren H. Møller 1.000, Hanne Nebeling 500, Anders Nemeth 500, A.C. Nielsen 500, Eva M. Nielsen 500, Henrik Nielsen, Frederikssund 1.000, Henrik Nielsen, Sorø 500, Jens Nielsen 500, Kenneth Hov Nielsen 500, Kirsten Nielsen 500, Michael Nielsen 1.000, Poul Kjærsgaard Nielsen 500, Henrik Berg Nissen 750, Lizzie Norstrand 500, Finn Norbygaard 500, Michael Olsen 1.000, Olaf Olsen 1.000, Charlotte Pauly 500, Hanne Pedersen 500, Henning Pedersen 500, Jens Peter Pedersen 1.000, Jens Veselsky Pedersen 500, Johanne Pedersen 1.000, Steen Pedersen 2.000, Helle Petersen 500, A/S J. Petersens Beslagfabrik 500, Jens Erik Petersen 1.000, Lilly Petersen 500, Peter Petersen 500, Steen Guldager Petersen 510, Ville Petersen 500, Maria Ploug 1.000, PMF 500, Charlotte Posselt 500, Helle Becker Poulsen 500, Susan Poulsen 2.000, Ina Rahlbek 1.000, Per Rames 500, Birte Rasmus-Nielsen 500, Ann Vølkers Rasmussen 500, Poul og Ina Rasmussen 500, Hanne Risør 500, Viggo Rosentvedt 1.000, Mogens Sandahl 1.500, Carin Scott-Hansen 500, SID Glostrup 500, Vilhelm Jørgen Sjøberg 500, Lars Skipper 1.000, Kjeld Skjærbæk 500, Alice Skouv 500, Hans Jürgen Stehr 500, Børge Sten 500, K. Strømvig & T. Dreyer 500, Michael Svanholm 500, Doris Svendsen 500, Alf Søhuus 500, Thorvald Søndergaard 500, Jette Malling Sørensen 500, Flemming Terp 500, Ida Theilade 1.000, Bjørn Thomsen 1.000, Kirsten Thrane 500, Leif Thøisen 1.500, Palle Tobiasen 500, Tune Guldsmedie 500, Brian Vang 500, Vennetofte Kloster 500, S. og C. Wennerwald 500, Mona M. Westergaard 1.000, Johannes Vilhelm 1.000, Kirsten Vilhelm 1.000, A. & O. Worts 500, Jens Østergaard 500, Niels Østergaard-Hansen 500, Poul Østergaard-Nielsen 500.

Ekstraordinære indsamlinger

På Gjorslev Slot er der indsamlet 947,50 kr. til fordel for WWF Verdensnaturfonden.

I Vennelyst bageri i Randers er der i april-maj indsamlet 914,75 kr. i en indsamlingssæson.

Vi takker for hjælpen.

Testamentariske gaver

Fra boet efter Astrid Hansen, Odense, har vi modtaget et legat på 25.000 kr.

Fra boet efter Birthe Jensen, Bagsværd, har vi modtaget et restbeløb på 100.945,25 kr.

Bidrag fra fonde og legater

Lund/Bugge Fonden 25.000, Familien Hede Nielsens Fond 10.000, Sparekassen Nordjyllands Fond 1.000, Nykredit Fond 10.000, Simon Spies Fonden 10.000, Snedkermester Axel Wichmann og Fru Else Wichmann's Fond 10.000.

Alligevel vil de besejre isen

Foto: WWF/Rey-Millet

"Der er for meget modstand i isen til at det giver mening at ville besejre den. Lige nu kan jeg se, hvordan sammenstød har splintret flagekanterne og skruet dem op i 20 meter høje afspærringer, under hvilke flagerne rager 30 meter ned i vandet. Omkring os fryser det. Nu, dette øjeblik kan jeg mærke, hvordan havet ønsker at lukke sig omkring os, hvordan det kun er en næsten tilfældig, forbigående konstellation af vand, vind og strøm, der lader os fortsætte. 100 sømil mod nord er pakisen en mur som intet kan trænge igennem. Mod øst står de fastfrosne, afbrækkede isbjerge fra Jakobs-havn-gletscheren, på ét enkelt år har den afkastet 1000 isbjerge, til-

WWF Verdensnaturfonden er glad for
at kunne bringe dette uddrag af Peter Høegs roman
"Frøken Smillas fornemmelse for sne"
med forfatterens og forlaget
Rosinante/Munksgaards tilladelse.

sammen over 140 millioner tons is, der står mellem os og land som en stivnet bjergkæde, 75 sømil fra kysten. På et hvilket som helst tidspunkt findes der flydende is over en fjerdedel af klodens havareal, drivisbæltet i Antarktis er 20 millioner kvadratkilometer, omkring Grønland og Canada mellem otte

og ti millioner kvadratkilometer.

Alligevel vil de besejre isen: De vil gennemsejle den og bygge olie-boreplatforme på den, og bugsere taffelisbjerge fra Sydpolen til Sahara for at fertilisere ørkerne.

Det er projekter, hvis mellemregninger ikke interesserer mig. Det er spildt tid at kalkulere på

umuligheder. Man kan forsøge at leve med isen. Man kan ikke leve imod den, eller forandre den og leve i stedet for den.

På en måde er isen så tydelig. Den bærer sin historie på overfladen. Skruningerne, knoldene, kvaderisen, dannet ved smeltning og ny sammenfrysning. Mosaikisens blanding af forskellige isaldre, de sorte stumper af *sikussaq*, gammel is, dannet i beskyttede fjorde, med tiden slået løs og presset til havs. Nu, i de sidste solstråler, falder, fra de skyer solen har dukket sig for, et fint slør af *qanik*, den dalende sne.

Der går et rør fra den hvide flade og ind i mit hjerte. Som en forlængelse af isens indre saltvands-træ." ■